
BEN RUSSELL *THE ECONOMICS OF THE ROMAN STONE TRADE*. OXFORD, OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2013, XXI + 449 PAGINI , ISBN 978-973-50-7136-3

Ben Russell a publicat prima dată lucrarea *The Economics of the Roman Stone Trade* în anul 2013, republicată în format fizic pe hârtie în 2019. Aceasta este parte din seria *Oxford Studies of the Roman Economy*. Autorul este cercetător în cadrul Universității Edinburgh, School of History, Classics and Archaeology. Lucrarea are 9 capitole, incluzând introducerea și concluziile. Este o lucrare bine realizată, atent structurată, analizând din mai multe perspective problematica propusă. Bibliografia folosită este extensivă, iar lucrarea este foarte bine documentată atât din surse antice cât și din cele moderne. Autorul evaluează critic lucrările studiate și reușește să umple un gol din cercetarea existentă deoarece subiectul nu a fost tratat extensiv, doar tangențial, iar adesea necorespunzător în lucrările deja existente.

Propunerea făcută de autor pentru a realiza o lucrare care să integreze atât monumentele, carierele imperiale cât și pe cele locale, din interiorul provinciilor este una pertinentă. Acesta a reușit să atragă atenția asupra subiectului discutat și să ofere răspunsuri pentru întrebările propuse în introducere.

În capitolele 1-5 Russell discută despre comerțul cu piatră, zonele de extracție, carierele de piatră și marmură, deținătorii carierelor, cronologia, transportul și distribuția materialelor. Fiecare capitol este împărțit în 4 subcapitole. Sursele amintite sunt studiate și discutate, folosind de fiecare dată atât surse antice cât și moderne. Referitor la transportul pieselor de piatră și marmură, autorul oferă o gamă variată de exemple. Cele oferite pentru transportul pe apă, și anume, navele scufundate identificate și sursele arheologice sunt elocvente pentru studiul făcut de Russell. În cadrul capitolelor 6-8 sunt discutate diferite tipologii de elemente des întâlnite în studiul civilizației romane. Fiecare capitol este dedicat unei astfel de categorii precum elemente arhitecturale, sarcofage și artă statuară. Autorul explică alegerea de a sintetiza astfel informația. O separare pe categorii de obiecte permite o analiză mai bună și distincția dintre diferitele modalități utilizate pentru a comanda, executa și folosi piatra.

Autorul oferă exemple din literatura antică referitoare la costurile ridicării unor edificii sau ale decorării acestora. Totodată adaugă elemente importante precum tabelele ajutătoare pentru a înțelege mai bine cât dura realizarea și prelucrarea diferitelor tipuri de marmură și piatră, mai exact numărul de ore necesar pentru a realiza, în funcție de caz, 1m³ sau 1 m² de decorație. Sunt discutate și prețurile la care se ridicau astfel de lucrări. În cel de-al doilea capitol se atrage atenția asupra faptului că sume mari de bani erau investite pentru realizarea monumentelor și implicit pentru obținerea materialelor necesare. De asemenea trebuie să înțelegem că acest lucru este valabil și pentru monumentele publice construite de diferite elite locale, nu doar pentru monumentele imperiale. Apeductele erau printre cele mai scumpe construcții romane.

Capitolul referitor la elementele arhitecturale este dedicat coloanelor, capitelurilor și bazelor de coloană, elementele predominante ale arhitecturii. Russell contestă modelul creat de Ward-Perkins pentru a studia astfel de obiecte. Dovezile aduse de Russell arată faptul că trebuie să luăm în considerare standardizarea coloanelor de mari dimensiuni ca o condiționare în urma comenzilor primite, nu invers. Nu putem discuta despre realizarea unor stocuri disponibile în cadrul carierelor, ci despre executarea comenzilor care apăreau. Un astfel de exemplu îl reprezintă capitelurile corintice de la Prokonnesos unde se observă clar o standardizare pentru a evita pe cât posibil erorile, dat fiind nivelul de complexitate al decorațiilor de acest fel. Acest tip de standardizare se poate observa și în cazul altor cariere de marmură. Un alt factor important discutat de autorul lucrării este divizarea muncii între cei care realizau comanda. Contrar așteptărilor numărul celor care lucrau capitelurile, bazele și coloanele nu este foarte mare. Există o diviziune a muncii între extracția materialului, prelucrare și finisare. Nu pot fi admise prea multe elemente între aceste etape sau prea mulți specialiști care să lucreze aceeași piesă deoarece ar duce la apariția erorilor de prelucrare.

Capitolul referitor la sarcofagele de piatră este elocvent pentru studiul comerțului de acest tip din imperiul roman. Exemplele oferite și analizate de autor ajută la creionarea unui model de astfel de comerț. Nu putem discuta despre înmagazinarea unor cantități mari de sarcofage de același fel, ele permit personalizarea în funcție de dorințele clientului. Astfel avem de-a face cu sarcofage asemănătoare, dar cu diferențe inclusiv în cadrul aceluiași tip de decorație. Pe lângă acestea discutăm clar despre panouri lăsate nedecorate, cu scopul de a permite personalizarea lor. Nu se observă un monopol sau un control al autorităților centrale asupra acestei categorii de obiecte, implicit nici a carierelor sau atelierelor care se ocupau cu realizarea lor.

Russell explică încă de la început conceptele utilizate și oferă un glosar de termeni pentru marmura și pentru terminologia utilizată. Alege să utilizeze varianta cea mai răspândită a numelui localității. Pentru termenii antici face o distincție clară și anume folosește convenția în latină pentru zonele din vest, iar pentru cele din est pe cea greacă.

Menționează lipsa unor studii detaliate asupra interpretării informațiilor despre carierele de piatră și despre economia lumii antice cu precădere comerțul cu marmura locală, cu toate că există tot mai multe studii asupra provenienței marmurii. Aceste studii nu tratează pe larg problematica comerțului roman, a logisticii necesare pentru transport, condițiile în care acesta se putea efectua sau rutele folosite. Russell face o observație pertinentă, detaliile rezultate în urma analizelor recente efectuate pe monumentele și piesele din marmură nu sunt folosite pe deplin pentru a obține un maxim de informații.

Ar trebui acordată o atenție deosebită comerțului cu piatră semnificativ și în economia locală, nu doar asupra carierelor și a monumentelor imperiale. Accentul pus pe carierele imperiale nu poate genera un model valabil la o scară largă, aplicabil și în regiunile mici unde se regăsesc cariere.

Autorul menționează că preponderența obiectelor de piatră depinde de cerere, de dezvoltarea regională, de perioada de timp la care facem referire și de amplasarea geografică. Aspecte la care se adaugă și particularitățile carierelor deschise oferă încă din introducere o multitudine de informații și tratează problematica în detaliu.

Lucrarea lui Russell este una de referință pentru studiul carierelor de piatră, a marmurii, pentru realizarea unor modele de analiză a rutelor de transport, a distribuției și a analizării obiectelor și elementelor din marmură din imperiul roman. Un studiu extins, bine analizat cu o multitudine de exemple din lumea romană și ce analizează o perioadă de timp îndelungată. O astfel de lucrare era necesară atât pentru a verifica premisele vechi de la care porneau studiile economice, dar și pentru a pune în evidență noile tendințe și maniere de gândire. Este clară necesitatea unor analize aprofundate de acest fel la nivelul întregului imperiu și a provinciilor romane deopotrivă, iar autorul încurajează cercetarea pe viitor a următoarelor secole și analiza detaliată a activităților carierelor imperiale și private.

OLTEANU BIANCA-CRISTIANA
Universitatea Babeș-Bolyai Cluj-Napoca
olteanu.bianca@gmail.com